

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Навчально-науковий інститут публічної служби та управління
Кафедра місцевого самоврядування та розвитку територій

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять
з дисципліни

**«УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ
ТА ЇХ ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ»**

Затверджено
на засіданні кафедри місцевого
самоврядування та розвитку територій
Протокол № 1 від «27» серпня 2024 р.

Одеса – 2024

Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Управління місцевими бюджетами та їх фінансова спроможність» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування / Укл. О.В.Голинська, Г.І. Куспляк. – Одеса: Одеська політехніка, 2024. – 28 с.

Укладачі: Олеся Голинська, к.держ.упр., доцент
Галина Куспляк, к.держ.упр., доцент

Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Управління місцевими бюджетами та їх фінансова спроможність» призначені для здобувачів денної та заочної форми навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

ЗМІСТ

<u>ВСТУП</u>	4
<u>Тема заняття 1: Управління власними доходами місцевих бюджетів</u>	5
<u>Тема заняття 2: Аналіз податкових надходжень місцевого бюджету</u>	10
<u>Тема заняття 3: Оцінка ефективності місцевих податків і зборів</u>	13
<u>Тема заняття 4: Управління видатковою частиною місцевих бюджетів</u>	16
<u>Тема заняття 5: Аналіз повноважень та функцій учасників бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування</u>	19
<u>Тема заняття 6: Застосування принципу субсидіарності при формуванні місцевих бюджетів</u>	22
<u>Тема заняття 7: Оцінка рівня фінансової спроможності територіальних громад</u>	24
<u>Тема заняття 8: Фінансова спроможність територіальних громад з урахуванням світового досвіду</u>	27

ВСТУП

«Мета дисципліни «Управління місцевими бюджетами та їх фінансова спроможність» – надати систематизовані знання й поглибити практичні знання, уміння, навички, загальні засади методології наукової та професійної діяльності, достатні для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності органами місцевого самоврядування в управлінні місцевими бюджетами та визначення їх фінансової спроможності.

Особливість дисципліни полягає в тому, що вона побудована на використанні сучасних фінансових інструментах формування та використання місцевих бюджетів органами місцевого самоврядування із застосуванням інноваційних підходів управління ними. Дисципліна спрямована на формування практичних навичок використання отриманих знань у власному науковому дослідженні.

Практичне значення та використання отриманих знань. Дисципліна спрямована на формування практичних навичок використання отриманих знань у власному науковому дослідженні. Опанування дисципліни дозволяє розширити теоретичні та поглибити практичні знання слухачів з питань управління місцевими бюджетами, визначити їх склад, структури, джерела наповнення, а також роль у забезпеченні виконання власних та делегованих державою повноважень органам місцевого самоврядування в умовах сучасного реформування.

ЗНАННЯ, якими повинен володіти випускник за результатами опанування навчальної дисципліни:

- розуміти сутність та напрями здійснення бюджетної політики, склад та ресурсну структуру бюджетів місцевого самоврядування;
- вміти застосовувати на практиці методи забезпечення ефективного застосування бюджетних інструментів в контексті реалізації соціально-економічної політики розвитку адміністративно-територіальної одиниці на середньострокове та стратегічне бюджетне прогнозування;
- здобути практичні навички з формування інвестиційних програм і проектів розвитку територіальних громад в різних сферах життєдіяльності;
- формувати систему показників з визначення фінансової спроможності бюджетів органів місцевого самоврядування та, на підставі отриманих результатів, приймати відповідні управлінські рішення по зміцненню фінансового потенціалу територіальної громади.

УМІННЯ, які повинні набуті випускники за результатами опанування навчальної дисципліни:

- критично осмислювати проблемні питання з організації управління бюджетними коштами на місцевому рівні;
- представляти результати аналітичної та дослідницької роботи для прийняття управлінських рішень щодо підвищення фінансової спроможності бюджетів місцевого самоврядування;
- визначати та аналізувати показники та критерії фінансової спроможності місцевих бюджетів;
- застосовувати процедуру фінансування органів місцевого самоврядування з різних джерел за допомогою підкріпленої нормативно-правової бази.

Для заочної форми здобуття освіти:

Практичне заняття №2. «Аналіз податкових надходжень місцевого бюджету».

Практичне заняття №4. «Управління видатковою частиною місцевих бюджетів».

Практичне заняття №7. «Оцінка рівня фінансової спроможності територіальних громад».

Практичне заняття №8. «Фінансова спроможність територіальних громад з урахуванням світового досвіду».

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ

Тема заняття 1: Управління власними доходами місцевих бюджетів

I. Питання для обговорення:

- 1) Сутність доходів бюджету, джерела та методи їх формування.
- 2) Склад і структура доходів місцевого бюджету.
- 3) Основні джерела доходів спеціального фонду місцевих бюджетів.
- 4) Основні джерела доходів загального фонду місцевих бюджетів.
- 4) Джерела формування бюджету розвитку місцевого бюджету.
- 5) Джерела формування резервного фонду місцевого бюджету.
- 6) Власні надходження бюджетних установ.

II. Індивідуальне завдання. Здійснити аналіз бюджету місцевого самоврядування та прослідкувати динаміку змін власних доходів бюджету за останні три роки з визначенням факторів впливу на ці зміни. Зробити висновки та рекомендації щодо нарощування доходної складової місцевого бюджету.

Виступ доповідача (в середньому до 5-7 хвилин) супроводжується відкритою дискусією всіх учасників (обмін питаннями та відповідями).

Вид заняття: практичне заняття

Мета: надання фахівцям теоретичних знань і практичних навичок щодо управління власними доходами місцевих бюджетів.

Ілюстративний матеріал: лекційний матеріал та список рекомендованих джерел.

Методичні рекомендації щодо проведення практичного заняття:

- уважно ознайомитись з питаннями, що винесені на практичне заняття;
- детально знати теоретичний матеріал із зазначеної теми;
- вміти застосовувати вивчений матеріал під час обговорення дискусійних питань з даної теми та вирішення практичних завдань.

Методичні рекомендації з виконання індивідуального завдання.

Індивідуальне завдання виконується кожним слухачем окремо шляхом здійснення аналізу доходної частини обраного місцевого бюджету (міської, селищної, сільської громади) за останні три роки. Дані та результати дослідження пропонується оформити у вигляді таблиць.

Таблиця 1.1

Аналіз власних доходів _____
(назва місцевого бюджету)

Показники	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Цільові фонди	Всього власні доходи
А	1	2	3	4	5
План, всього (млн. грн)					
2022					
2021					
2020					
Факт, всього (млн. грн)					
2022					
2021					
2020					
Виконання плану, %					
2022					
2021					
2020					
Питома вага, %					
2022					
2021					
2020					
Темп зростання, %					
2022					
2021					
2020					
Абсолютний приріст (млн. грн)					
2022					
2021					
2020					

ВИСНОВКИ: _____

Таблиця 1.2

Аналіз неподаткових надходжень _____
(назва місцевого бюджету)

Код	Найменування	План, млн. грн.	Факт, млн. грн.	Виконання плану, %	Питома вага, %	Абсолютний приріст	Темп зростання, %
		за роками	за роками	за роками	за роками	за роками	За роками
А	1	2	3	4	5	6	7
20000000	Неподаткові надходження						
.....							
.....							
.....							
.....							

ВИСНОВКИ: _____

Таблиця 1.3

Аналіз доходів від операцій з капіталом _____
(назва місцевого бюджету)

Код	Найменування	План, млн. грн.	Факт, млн. грн.	Виконання плану, %	Питома вага, %	Абсолютний приріст	Темп зростання, %
		План, млн. грн.	Факт, млн. грн.	За роками	за роками	за роками	За роками
А	1	2	3	4	5	6	7
30000000	Доходи від операцій з капіталом						
.....							
.....							
.....							
.....							

ВИСНОВКИ: _____

Методичні та дидактичні матеріали для виконання індивідуального завдання. Для виконання завдання використовуються дані, наведені у Додатку 1 «Виконання доходної частини місцевого бюджету» до рішення сесій обласних, районних, міських рад щодо затвердження звіту про виконання місцевого бюджету за останні три роки або дані, наведені на Державному веб-порталі бюджету для громадян Open Budget (<https://openbudget.gov.ua>).

З метою аналізу складу, структури, динаміки доходної частини обраного місцевого бюджету використовуються наступні показники:

- *Виконання плану (%) розраховується як відношення фактичної суми значення за звітний період у діючих цінах до планової величини цього показника на цей же період * 100%.* Дозволяє визначити наскільки відсотків виконано планове завдання у відповідному періоді.

- *Питома вага (%) розраховується як співвідношення частини сукупності до всієї сукупності * 100%.* Дозволяє визначити питому вагу кожної статті доходів (видатків) у загальному обсязі доходів (видатків) бюджету та зробити висновки про найбільш вагомій статті доходної (видаткової) частини місцевого бюджету.

- *Темп зростання (%) розраховується як співвідношення між двома рівнями, один з яких взято за базу порівняння * 100%.* Базою порівняння є попередній період. Темп зростання характеризує відносну швидкість зміни явища і показує у скільки разів кожний даний рівень більший або менший рівня, який взято за базу порівняння.

- *Абсолютний приріст (грн., тис. грн., млн. грн.) являє собою різницю між двома рівнями, один з яких взято за базу порівняння.* Базою порівняння є попередній період. Абсолютний приріст показує, на скільки одиниць кожен даний рівень відрізняється від рівня, взятого за базу порівняння. Абсолютний приріст може мати додатний або від'ємний знак. Якщо наступний рівень ряду динаміки більший за попередній, то абсолютний приріст буде мати знак «плюс», якщо менше – знак «мінус».

ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН

ЗНАТИ	УМІТИ
Знати структуру та класифікацію власних доходів місцевих бюджетів	Приймати управлінські рішення з управління власними доходами місцевого самоврядування

Забезпечення роботи здобувачів:

Основна література:

1. Бюджетна система: підручник / С. В. Юшко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 383 с.
2. Голинська О.В. Про місцеві бюджети – людською мовою:

Методичний посібник / О.В. Голинська. – Миколаїв: ФРМ, 2014. – 60 с.

3. Сидорович М. Муніципальні фінанси : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / М. Сидорович. – Київ : НаУКМА, 2021. – 68 с.

4. Управління місцевими фінансами: навч. посіб. / А.Г. Ахламов, О.В. Голинська, І.В. Яцкевич; за заг. ред. А.Г. Ахламова. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2013. – 332 с.

5. Фінанси територіальних громад : навч. посібник / Л.С. Гаватюк, А.Г. Корбутяк, Н.Я. Сокровольська, Е.О. Юрій. – Чернівці, 2019. – 182 с.

6. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI.

7. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.

8. Про бюджетну класифікацію: наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11>.

Додаткова література:

9. Куценко Т.Ф. Публічні фінанси в Україні: зміст та структура з урахуванням сучасних тенденцій розвитку / Т. Ф. Куценко // Економіка та держава. – № 6/2016. – 2016. – С.62-66.

10. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навч. посібник / Г. Миськів. – Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.

11. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.

12. Опарін В. М. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація / В. М. Опарін, В. М. Федосов, П. І. Юхименко // Фінанси України, 2017. – № 2. – С. 110 – 128.

13. Щодо зміцнення фінансової спроможності громад. Аналітична записка / С.В. Ковалівська, Д.С. Барінова, В.В. Нестеренко // Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2020. – 12 с.

Інформаційні ресурси:

14. Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua>.

15. Електронна бібліотека Державного університету «Одеська політехніка». URL: <http://opu.ua/education/e-library>.

16. Інформація про бюджет у формі відкритих даних. «Е-дата». URL: www.e-data.gov.ua.

17. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.

18. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <http://nplu.org>.

19. Одеська національна наукова бібліотека. URL: <http://www.odnb.odessa.ua>.

20. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua>.

21. Сайти місцевих рад – інформація та документи щодо бюджету

громади: рішення про затвердження місцевого бюджету та його виконання, бюджетні запити, паспорти бюджетних програм, інша документація

Тема заняття 2: Аналіз податкових надходжень місцевого бюджету

I. Питання для обговорення:

- 1) Загальнодержавні податки та збори, що стягуються в Україні при формуванні місцевих бюджетів.
- 2) ПДФО та їх роль у доходах місцевих бюджетів.
- 3) Податки з доходів фізичних осіб та їх роль у доходах місцевих бюджетів.
- 4) Податки на прибуток підприємств та їх роль у доходах місцевих бюджетів.
- 5) Рентні платежі та їх роль у доходах місцевих бюджетів.
- 6) Акцизний податок та їх роль у доходах МБ.

II. Індивідуальне завдання. Здійснити аналіз бюджету місцевого самоврядування та прослідкувати динаміку змін податкових надходжень бюджету за останні три роки. Виявити їх тенденцію та вплив факторів на формування податкових надходжень. Зробити висновки.

Виступ доповідача (в середньому до 5-7 хвилин) супроводжується відкритою дискусією всіх учасників (обмін питаннями та відповідями).

Вид заняття: практичне заняття

Мета: надання фахівцям теоретичних знань і практичних навичок щодо проведення аналізу податкових надходжень місцевого бюджету.

Ілюстративний матеріал: лекційний матеріал

Методичні рекомендації щодо проведення практичного заняття:

- уважно ознайомитись з питаннями, що винесені на практичне заняття;
- детально знати теоретичний матеріал із зазначеної теми;
- вміти застосовувати вивчений матеріал під час обговорення дискусійних питань з даної теми та вирішення практичних завдань.

Методичні рекомендації з виконання індивідуального завдання. Індивідуальне завдання виконується кожним слухачем окремо шляхом здійснення аналізу податкових надходжень обраного місцевого бюджету (міської, селищної, сільської громади) за останні **три роки**. Дані та результати дослідження пропонується оформити у вигляді таблиці.

Таблиця 2.1

Аналіз податкових надходжень

(назва місцевого бюджету)

Код	Найменування	План, млн. грн.	Факт, млн. грн.	Виконання плану, %	Питома вага, %	Абсолютний приріст	Темп зростання, %
		за роками	за роками	за роками	за роками	за роками	За роками
А	1	2	3	4	5	6	7
10000000	Податкові надходження						
11010000	Податок та збір на доходи фізичних осіб						
11020000	Податок на прибуток підприємств						
12000000	Податки на власність						
13000000	Рентна плата та плата за використання природних ресурсів						
14000000	Внутрішні податки						
15000000	Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції						
16000000	Окремі податки і збори						
17000000	Збори на паливно-енергетичні ресурси						
18000000	Місцеві податки						
19000000	Інші податки та збори						

ВИСНОВКИ:

Методичні та дидактичні матеріали для виконання індивідуального завдання. Для виконання завдання використовуються дані, наведені у Додатку 1 «Виконання доходної частини місцевого бюджету» до рішення сесій обласних, районних, міських рад щодо затвердження звіту про виконання місцевого

бюджету за останні три роки або дані, наведені на Державному веб-порталі бюджету для громадян Open Budget (<https://openbudget.gov.ua>).

З метою аналізу складу, структури, динаміки місцевих податків та зборів використовують показники, розрахунок яких наведено у Практичному занятті № 1.

ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН

ЗНАТИ	УМІТИ
Знати склад формування податкових надходжень місцевого бюджету громади	Здійснювати управління податковими надходженнями місцевих бюджетів
Знати загальнодержавні податки та збори, що стягуються в Україні при формуванні місцевих бюджетів.	Оцінювати ефективність податкових надходжень у формуванні доходів місцевих бюджетів

Забезпечення роботи здобувачів:

Основна література:

1. Податкова система: навчальний посібник / [Волохова І. С., Дубовик О. Ю., Слатвінська М. О. та ін.]; за заг. ред. І. С. Волохової, О. Ю. Дубовик. – Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. – 402 с.
2. Податковий менеджмент : навч. посібник. – Рівне : НУВГП, 2020. 412 с.
3. Становлення та розвиток податкової системи України [Текст] : монографія / М. Г. Волощук, І. І. Матьола, Т. О. Карабін, О. В. Білаш. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. – 172 с
4. Фінанси: навчальний посібник: експрес курс / І.С. Волохова, Н.А. Шикіна, О.Г. Волкова та ін.; [за заг. ред. І.С. Волохової]. – Харків: Видавництво «ПромАрт», 2018. – 262 с.
5. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI.
6. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.

Інформаційні ресурси:

1. Державна Казначейська служба України. URL: www.treasury.gov.ua.
2. Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua>.
3. Електронна бібліотека Державного університету «Одеська політехніка». URL: <http://opu.ua/education/e-library>.
4. Інформація про бюджет у формі відкритих даних. «Е-дата». URL: www.e-data.gov.ua.
5. Міністерство фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua.
6. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
7. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL:

<http://nplu.org>.

8. Одеська національна наукова бібліотека. URL:
<http://www.odnb.odessa.ua>.

9. Сайти місцевих рад – інформація та документи щодо бюджету громади: рішення про затвердження місцевого бюджету та його виконання, бюджетні запити, паспорти бюджетних програм, інша документація.

Тема заняття 3: Оцінка ефективності місцевих податків і зборів

I. Питання для обговорення:

- 1) Склад та структура місцевих податків і зборів України.
- 2) Еволюція місцевих податків і зборів.
- 3) Ефективність застосування місцевих податків і зборів в Україні.
- 4) Спрощена система оподаткування: переваги та ризики застосування

II. Індивідуальне завдання. Здійснити аналіз бюджету місцевого самоврядування та прослідкувати динаміку змін місцевих податків і зборів бюджету з визначенням факторів впливу на ці зміни.

Запропонуйте декілька варіантів збільшення обсягів податків та зборів до місцевого органу самоврядування.

Під час розробки пропозиції оцінити її вплив при формуванні податків та зборів місцевим органом самоврядування.

Окремо слід окреслити проблематику податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плати за землю тощо.

Виступ доповідача (в середньому до 5-7 хвилин) супроводжується відкритою дискусією всіх учасників (обмін питаннями та відповідями).

Вид заняття: практичне заняття

Мета: надання фахівцям теоретичних знань і практичних навичок щодо здійснення оцінки ефективності місцевих податків і зборів.

Ілюстративний матеріал: лекційний матеріал

Методичні рекомендації щодо проведення практичного заняття:

- уважно ознайомитись з питаннями, що винесені на практичне заняття;
- детально знати теоретичний матеріал із зазначеної теми;
- вміти застосовувати вивчений матеріал під час обговорення дискусійних питань з даної теми та вирішення практичних завдань.

Методичні рекомендації з виконання індивідуального завдання.

Індивідуальне завдання виконується кожним слухачем окремо шляхом здійснення аналізу місцевих податків і зборів обраного місцевого бюджету (міської, селищної, сільської громади) за останні **три роки**. Дані та результати дослідження пропонується оформити у вигляді таблиці.

Таблиця 3.1

Аналіз місцевих податків і зборів _____
(назва місцевого бюджету)

Код	Найменування	План, млн. грн.	Факт, млн. грн.	Виконання плану, %	Питома вага, %	Абсолютний приріст	Темп зростання, %
		за роками	за роками	за роками	за роками	за роками	За роками
А	1	2	3	4	5	6	7
18000000	Місцеві податки та збори						
.....							
.....							
.....							
.....							
.....							
.....							

ВИСНОВКИ:

Методичні та дидактичні матеріали для виконання індивідуального завдання. Для виконання завдання використовуються дані, наведені у Додатку 1 «Виконання доходної частини місцевого бюджету» до рішення сесій обласних, районних, міських рад щодо затвердження звіту про виконання місцевого бюджету за останні три роки або дані, наведені на Державному веб-порталі бюджету для громадян Open Budget (<https://openbudget.gov.ua>).

З метою аналізу складу, структури, динаміки місцевих податків та зборів використовують показники, розрахунок яких наведено у Практичному занятті № 1.

ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН

ЗНАТИ	УМІТИ
Знати склад та структура місцевих податків і зборів України, їх еволюцію застосування, переваги та ризики спрощеної системи оподаткування	Орієнтуватися в основах законодавства з місцевого оподаткування

Ефективність застосування місцевих податків і зборів в Україні	Розробляти й формувати пропозиції / рекомендації, обґрунтування та приймати управлінські рішення
--	--

Забезпечення роботи здобувачів:

Основна література:

7. Податкова система: навчальний посібник / [Волохова І. С., Дубовик О. Ю., Слатвінська М. О. та ін.]; за заг. ред. І. С. Волохової, О. Ю. Дубовик. – Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. – 402 с.
8. Податковий менеджмент : навч. посібник. – Рівне : НУВГП, 2020. – 412 с.
9. Становлення та розвиток податкової системи України [Текст] : монографія / М. Г. Волошук, І. І. Матьола, Т. О. Карабін, О. В. Білаш. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. – 172 с
10. Фінанси: навчальний посібник: експрес курс / І.С. Волохова, Н.А. Шикіна, О.Г. Волкова та ін.; [за заг. ред. І.С. Волохової]. – Харків: Видавництво «ПромАрт», 2018. – 262 с.
11. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI.
12. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.

Інформаційні ресурси:

10. Державна Казначейська служба України. URL: www.treasury.gov.ua.
11. Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua>.
12. Електронна бібліотека Державного університету «Одеська політехніка». URL: <http://opu.ua/education/e-library>.
13. Інформація про бюджет у формі відкритих даних. «Е-дата». URL: www.e-data.gov.ua.
14. Міністерство фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua.
15. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
16. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <http://nplu.org>.
17. Одеська національна наукова бібліотека. URL: <http://www.odnb.odessa.ua>.
18. Сайти місцевих рад – інформація та документи щодо бюджету громади: рішення про затвердження місцевого бюджету та його виконання, бюджетні запити, паспорти бюджетних програм, інша документація.

Тема заняття 4: Управління видатковою частиною місцевих бюджетів

I. Питання для обговорення:

- 1) Основні напрямки використання бюджетних коштів місцевого самоврядування.
- 2) Особливості видатків місцевого бюджету на економічну діяльність.
- 3) Особливості видатків на соцзахист і соцзабезпечення, розрахунок необхідного обсягу. Контингенти отримувачів соціальних виплат.
- 4) Особливості видатків на охорону здоров'я, розрахунок необхідного обсягу.
- 5) Особливості видатків на освіту, розрахунок необхідного обсягу. Визначення приведенного контингенту учнів різних типів ЗО НЗ.
- 6) Особливості видатків на капітальне будівництво.

II. Індивідуальне завдання. Здійснити аналіз бюджету місцевого самоврядування в частині фінансування місцевих цільових програм (МЦП) та прослідкувати динаміку змін з визначенням факторів впливу на ці зміни. Запропонуйте варіанти фінансування пріоритетних місцевих цільових програм, а також пропозиції щодо перерозподілу видатків по МЦП.

Виступ доповідача (в середньому до 5-7 хвилин) супроводжується відкритою дискусією всіх учасників (обмін питаннями та відповідями).

Вид заняття: практичне заняття

Мета: надання фахівцям теоретичних знань і практичних навичок щодо управління видатковою частиною місцевих бюджетів.

Ілюстративний матеріал: лекційний матеріал

Методичні рекомендації щодо проведення практичного заняття:

- уважно ознайомитись з питаннями, що винесені на практичне заняття;
- детально знати теоретичний матеріал із зазначеної теми;
- вміти застосовувати вивчений матеріал під час обговорення дискусійних питань з даної теми та вирішення практичних завдань.

Методичні рекомендації з виконання індивідуального завдання. Індивідуальне заняття виконується кожним слухачем шляхом здійснення аналізу видаткової частини обраного місцевого бюджету (міської, селищної, сільської громади) на реалізацію місцевих цільових програм за останні три роки. Дані та результати дослідження пропонується оформити у вигляді таблиць.

Таблиця 4.1

Частка витрат на реалізацію місцевих цільових програм (МЦП)
у загальному обсязі видатків _____
(назва місцевого бюджету)

Найменування	План			Факт			Виконання плану, %			Питома вага, %		
	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Всього видатків, в т.ч. на реалізацію місцевих програм:												
МЦП 1												
МЦП 2												
МЦП 3												

Таблиця 4.2

Аналіз витрат (назва місцевого бюджету) на реалізацію окремих
місцевих цільових програм (МЦП)

Назва місцевої програми, дата та номер затвердження	Запланований обсяг фінансових ресурсів у МЦП за рахунок коштів місцевого бюджету, тис. грн.			Фактично профінансовано з місцевого бюджету, тис. грн.			Виконання фактично профінансованих коштів до запланованого обсягу, %			Абсолютний приріст, тис. грн.		
	20	20	20	20	20	...	20	20	...	20	20	20
1	2	3	4	8	9	10	11	12	13	14	15	16
МЦП 1												
МЦП 2												
МЦП 3												

Методичні та дидактичні матеріали для виконання індивідуального завдання: для заповнення таблиць 4.1. та 4.2 використовуються дані, наведені у Додатку «Виконання витрат бюджету на реалізацію місцевих/регіональних програм» до рішення сесій обласних, районних, міських рад громад щодо затвердження звіту про виконання місцевого бюджету за останні три роки та рішень рад щодо затвердження обраних місцевих цільових програм на офіційних сайтах органів місцевого самоврядування.

ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН

ЗНАТИ	УМІТИ
-------	-------

Знати основні напрямки використання бюджетних коштів місцевого самоврядування	Закріпити знання з формування навичок аналізу ефективності формування видаткової частини бюджетів місцевого самоврядування
Особливості видатків місцевого бюджету на економічну діяльність, соцзахист і соцзабезпечення, охорону здоров'я, освіти, капітальне будівництво.	Застосовувати методи аналізу даних, що характеризують динаміку змін видаткової складової бюджету місцевого самоврядування

Забезпечення роботи здобувачів:

Основна література:

1. Бюджетна система [Електронний ресурс] : підручник / С. В. Юшко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 383 с.
2. Голинська О.В. Про місцеві бюджети – людською мовою: Методичний посібник / О.В. Голинська. – Миколаїв: ФРМ, 2014. – 60 с.
3. Сидорович М. Муніципальні фінанси : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / М. Сидорович. – Київ : НаУКМА, 2021. – 68 с.
4. Управління місцевими фінансами: навч. посіб. / А.Г. Ахламов, О.В. Голинська, І.В. Яцкевич; за заг. ред. А.Г. Ахламова. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2013. – 332 с.
5. Фінанси територіальних громад : навч. посібник / Л.С. Гаватюк, А.Г. Корбутяк, Н.Я. Сокровольська, Е.О. Юрій. – Чернівці, 2019. – 182 с.
6. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI.
7. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI.
8. Про бюджетну класифікацію: наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 № 11.

Додаткова література:

1. Куценко Т.Ф. Публічні фінанси в Україні: зміст та структура з урахуванням сучасних тенденцій розвитку / Т. Ф. Куценко // Економіка та держава. – № 6/2016. – 2016. – С.62-66.
2. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навч. посібник / Г. Миськів. – Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.
3. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.
4. Опарін В. М. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація / В. М. Опарін, В. М. Федосов, П. І. Юхименко // Фінанси України, 2017. – № 2. – С. 110 – 128.

Інформаційні ресурси:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua>.
2. Інформація про бюджет у формі відкритих даних. «Е-дата».

[URL:www.e-data.gov.ua.](http://www.e-data.gov.ua)

3. Офіційний веб-портал парламенту України. URL:
[https://www.rada.gov.ua.](https://www.rada.gov.ua)

4. Сайти місцевих рад – інформація та документи щодо бюджету громади: рішення про затвердження місцевого бюджету та його виконання, бюджетні запити, паспорти бюджетних програм, інша документація.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2. ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Тема заняття 5: Аналіз повноважень та функцій учасників бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування

I. Питання для обговорення:

- 1) Учасники бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування в Україні.
- 2) Законодавче забезпечення учасників бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування в Україні.
- 3) Повноваження та функції учасників бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування в Україні.
- 3) Зміна повноважень та функцій учасників бюджетного процесу в умовах децентралізації.

II. Індивідуальне завдання. Провести аналіз повноважень та функцій з питань фінансів обраного учасника бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування.

Виступ доповідача (в середньому до 5-7 хвилин) супроводжується відкритою дискусією всіх учасників (обмін питаннями та відповідями).

Вид заняття: практичне заняття

Мета: надання фахівцям теоретичних знань і практичних навичок щодо здійснення аналізу повноважень та функцій учасників бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування.

Ілюстративний матеріал: лекційний матеріал

Методичні рекомендації щодо проведення практичного заняття:

- уважно ознайомитись з питаннями, що винесені на практичне заняття;
- детально знати теоретичний матеріал із зазначеної теми;
- вміти застосовувати вивчений матеріал під час обговорення дискусійних питань з даної теми та вирішення практичних завдань.

Методичні рекомендації з виконання Індивідуального завдання. Кожна підгрупа представляє відповідну ланку управління або орган місцевого самоврядування, що приймає участь у бюджетному процесі.

Практичне заняття виконується шляхом проведення аналізу повноважень та функцій з питань фінансів обраного учасника бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування:

Представники від кожної підгрупи готують доповідь та заносять дані у Таблицю 1.1, а саме:

- вказати підстави формування,
- охарактеризувати основні завдання,
- здійснити характеристику основних повноважень,
- навести як позитивні так і проблемні приклади роботи,
- зробити висновки (критичний аналіз функцій, завдань, повноважень, надати пропозиції щодо змін, які необхідно здійснити для ефективного функціонування обраної ланки управління або органу місцевого самоврядування).

Таблиця 1.1 Аналіз повноважень та функцій у сфері фінансів

(назва учасника бюджетного процесу)

Підстави формування	Основні завдання	Основні повноваження	Приклади
1	2	3	4
ВИСНОВКИ:			

ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН

ЗНАТИ	УМІТИ
Розрізняти учасників бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування в Україні	Орієнтуватися у системі органів місцевого самоврядування
Знати законодавче забезпечення учасників бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування в Україні	Розрізняти функції та повноваження з питань фінансів всіх учасників бюджетного процесу на місцевому рівні
Розмежовувати повноваження та функції учасників бюджетного процесу на рівні місцевого самоврядування в Україні	Критично осмислювати проблемні питання з організації бюджетного процесу на місцевому рівні

*Забезпечення роботи здобувачів:***Основна література:**

1. Бюджетна система : підручник / С. В. Юшко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 383 с.
2. Фінанси територіальних громад : навч. посібник / Л.С. Гаватюк, А.Г. Корбутяк, Н.Я. Сокровольська, Е.О. Юрій. – Чернівці, 2019. – 182 с
3. Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. П. Гетманець ; [Бандурка О. М., Гетманець О. П., Жорнокуй Ю. М. та ін.] ; МВС України,

Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2017. – 392 с.

4. Фінансове право України: навчальний посібник / [М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, І. М. Проць, Р. М. Скриньковський, Ю. Р. Лозинський]. Львів: СПОЛОМ, 2022. 394 с.

5. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI.

6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

7. Питання Міністерства економіки: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459.

8. Про Державну фіскальну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 236.

9. Про затвердження Інструкції про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі у бюджетному процесі: наказ Міністерства фінансів України від 14.12.2001 р. № 574.

10. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375.

11. Про затвердження положень про територіальні органи Державної казначейської служби України: наказ Міністерства фінансів України від 12.10.2011 № 1280.

12. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР.

Інформаційні ресурси:

1. Державна Казначейська служба України. URL: www.treasury.gov.ua.

2. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: www.kmu.gov.ua.

3. Міністерство фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua.

4. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua>.

5. Рахункова палата. URL: <https://rp.gov.ua/home/>.

6. Сайти місцевих рад – інформація та документи щодо бюджету громади: рішення про затвердження місцевого бюджету та його виконання, бюджетні запити, паспорти бюджетних програм, інша документація.

Тема заняття 6: Застосування принципу субсидіарності при формуванні місцевих бюджетів

1. Питання для обговорення:

- 1) Концептуальні засади реалізації принципу субсидіарності в Україні.
- 2) Правовий зміст принципу субсидіарності в умовах євроінтеграції України.
- 3) Діяльність регіональних та місцевих спільнот в європейських країнах у контексті утвердження субсидіарних відносин.
- 4) Особливості залучення громадськості на місцевому рівні в контексті прийняття місцевого бюджету на основі принципу субсидіарності

Вид заняття: практичне заняття

Мета: надання фахівцям теоретичних знань і практичних навичок щодо застосування принципу субсидіарності при формуванні місцевих бюджетів.

Ілюстративний матеріал: лекційний матеріал

Методичні рекомендації щодо проведення практичного заняття:

- уважно ознайомитись з питаннями, що винесені на практичне заняття;
- детально знати теоретичний матеріал із зазначеної теми;
- вміти застосовувати вивчений матеріал під час обговорення дискусійних питань з даної теми та вирішення практичних завдань.

ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН

ЗНАТИ	УМІТИ
Концептуальні засади реалізації принципу субсидіарності в Україні.	Володіти концептуальними засадами реалізації принципу субсидіарності в Україні.
Правовий зміст принципу субсидіарності в умовах євроінтеграції України	
Особливості залучення громадськості на місцевому рівні в контексті прийняття місцевого бюджету на основі принципу субсидіарності	Виокремлювати особливості залучення громадськості на місцевому рівні в контексті прийняття місцевого бюджету на основі принципу субсидіарності.

Забезпечення роботи здобувачів:

Основна література:

1. Бюджет громади людською мовою / А. Матвієнко, за заг. ред. Ю. Ткачук. – Київ, 2020. – 44 с.
2. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. / І.О. Луніна, Т.Г. Бондарук – Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. – 304 с.

3. Сучасна бюджетна система: правила та процедури: Навчальний посібник / В.В. Зубенка, А.С. Крупник, Т.А. Шаповал, А.І. Корнієнко, О.В. Голинська [За заг. ред. В.В. Зубенка]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження». – К., 2017. – 184 с.

4. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI.

Додаткова література:

1. Бюджетний менеджмент: навчальний посібник в схемах і таблицях/ С. В. Качула, Л. В. Лисяк, О.В. Добровольська. – Дніпро: Монолит, 2022. – 200 с.

2. Ефективність використання міжбюджетних трансфертів: основні порушення / О. Колтик, В. Мазярчук, Н. Слиш // U-LEAD with Europe. – 2021. – 22 с.

Інформаційні ресурси:

1. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: www.kmu.gov.ua.

2. Міністерство фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua.

Тема заняття 7: Оцінка рівня фінансової спроможності територіальних громад

I. Питання для обговорення:

- 1) Методика формування спроможних територіальних громад.
- 2) Критерії попередньої оцінки рівня спроможності спроможних територіальних громад.

II. Індивідуальна робота. На підставі вивчення Методики формування спроможних територіальних громад здійснити розрахунок показників попередньої оцінки рівня спроможності обраної територіальної громади.

Виступ доповідача (в середньому до 5-7 хвилин) супроводжується відкритою дискусією всіх учасників (обмін питаннями та відповідями).

Вид заняття: практичне заняття

Мета: надання фахівцям теоретичних знань і практичних навичок щодо здійснення оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад.

Ілюстративний матеріал: лекційний матеріал

Методичні рекомендації щодо проведення практичного заняття:

- уважно ознайомитись з питаннями, що винесені на практичне заняття;
- детально знати теоретичний матеріал із зазначеної теми;
- вміти застосовувати вивчений матеріал під час обговорення дискусійних питань з даної теми та вирішення практичних завдань.

Методичні рекомендації з виконання індивідуального завдання. На підставі вивчення Методики формування спроможних територіальних громад здійснити розрахунок показників попередньої оцінки рівня спроможності обраної територіальної громади та занести дані в Таблицю 7.1.

Таблиця 7.1

Розрахунок показників попередньої оцінки рівня спроможності
(назва територіальної громади)

Критерій	Формула обчислення	Нормативи критерію	Числове значення критерію	Назва обраної громади	
				Показник	Числове значення критерію
А	1	2	3	4	5
Чисельність населення, що постійно проживає на території спроможної територіальної громади					
Чисельність учнів, що здобувають освіту в					

закладах загальної середньої освіти, розташованих на території спроможної територіальної громади					
Площа території спроможної територіальної громади					
Індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади					
Частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади					
Разом	x	x	x	x	
ВИСНОВКИ:					

Методичні та дидактичні матеріали для виконання індивідуального завдання:

- 1) Методика формування спроможних територіальних громад <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>
- 2) Інформаційно-аналітичний дашборд «Бюджети територіальних громад України». <https://cutt.ly/GTDClaE>
- 3) Інформаційно-аналітична система моніторингу статистичних та адміністративних показників територіальних громад <https://2023-ias.tdukr.com/>.
- 4) Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget <https://openbudget.gov.ua>.

ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН

ЗНАТИ	УМІТИ
Методику формування спроможних територіальних громад та вміти застосовувати її на практиці	Визначати та аналізувати показники бюджетного фінансування різного спрямування.

Забезпечення роботи здобувачів:

Основна література:

1. Інструменти розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади / Р.Б. Примуш, К.М. Гочачілов, В.В. Луцюк та ін.; [за заг. ред. В.М. Олуйко]. – К. : Ваіте, 2017. – 432 с.
2. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад (Проект) / В. Венцель, І. Герасимчук, І. Онищук та ін. // Міністерство розвитку громад та територій України, фахівці у сфері місцевих фінансів, Асоціація органів місцевого самоврядування. – К., 2021. – 9 с.

3. Мельник Л. М. Формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів : монографія / Л. М. Мельник, В. Л. Дума. – Київ : Кондор, 2019. – 216 с
4. Методологія оцінки прозорості місцевих бюджетів / за заг. ред. О.В. Голинської, А.О. Матвієнко // Громадське Партнерство «За прозорі місцеві бюджети!» в співпраці з Асоціацією міст України та науковцями НАДУ при Президентові України. – Київ, 2017. – 74 с.
5. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214.

Додаткова література:

1. Куценко Т. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління / Т. Куценко, Я. Сіренко // Макроекономічне оцінювання публічного сектору в антикризовому управлінні. – Київ : КНЕУ, 2019. – С. 125–152.
2. Щодо зміцнення фінансової спроможності громад. Аналітична записка / С.В. Ковалівська, Д.С. Барінова, В.В. Нестеренко // Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2020. – 12 с.

Тема заняття 8: Фінансова спроможність територіальних громад з урахуванням світового досвіду

I. Питання для обговорення:

- 1) Аналіз існуючої законодавчої бази з питань формування місцевих фінансів федерального та муніципального бюджетів різних країн.
- 2) Проблеми самостійності місцевих бюджетів у світі.
- 3) Світові тенденції розвитку підприємств муніципальних форм власності.
- 4) Необхідність та наслідки запозичення елементів досвіду різних країн

II. Індивідуальна робота. На підставі дослідження світового досвіду запропонувати критерії визначення фінансової спроможності обраної територіальної громади та здійснити розрахунки.

Виступ доповідача (в середньому до 5-7 хвилин) супроводжується відкритою дискусією всіх учасників (обмін питаннями та відповідями).

Вид заняття: практичне заняття

Мета: надання фахівцям теоретичних знань і практичних навичок щодо визначення фінансової спроможності територіальних громад з урахуванням світового досвіду.

Ілюстративний матеріал: лекційний матеріал

Методичні рекомендації щодо проведення практичного заняття:

- уважно ознайомитись з питаннями, що винесені на практичне заняття;
- детально знати теоретичний матеріал із зазначеної теми;
- вміти застосовувати вивчений матеріал під час обговорення дискусійних питань з даної теми та вирішення практичних завдань.

Методичні рекомендації з виконання індивідуального завдання.

На підставі вивчення Методики формування спроможних територіальних громад та проведення розрахунку показників попередньої оцінки рівня спроможності обраної територіальної громади на Практичному занятті 7, запропонувати, з урахуванням світового досвіду, дієві критерії (індикатори) визначення фінансової спроможності обраної територіальної громади та здійснити відповідні розрахунки із занесенням даних в Таблицю 8.1. Зробити висновки доцільності запровадження запропонованих критеріїв (індикаторів).

Таблиця 8.1

Запропоновані критерії (індикатори) оцінки рівня спроможності
(*назва територіальної громади*) з урахуванням світового досвіду

Критерій	Формула обчислення	Нормативи критерію	Числове значення критерію	Назва обраної громади	
				Показник	Числове значення критерію
А	1	2	3	4	5
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
....					
Разом	x	x	x	x	
ВИСНОВКИ:					

ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН

ЗНАТИ	УМІТИ
Існуючу законодавчу базу з питань формування місцевих фінансів федерального та муніципального бюджетів різних країн.	Аналізувати та інтерпретувати дані вітчизняної і світової практики щодо фінансової спроможності органів місцевого самоврядування.
Світові тенденції розвитку підприємств муніципальних форм власності.	Представляти результати аналітичної і дослідницької роботи для прийняття рішень щодо підвищення фінансової спроможності місцевого органу самоврядування.

Забезпечення роботи здобувачів:

Основна література:

1. Адаптація міжнародного досвіду управління державними фінансами. За матеріалами експертів GIZ / Е. Бауманн, У. Бехманн, Г. Вайланд та ін. – К.: ДННУ «Акад.фін.управління», 2014. – 145 с.
2. Фінанси : навч. посібник: експрес курс / [Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. та ін.] за заг. ред. Волохової І. С. Харків: Видавництво «ПромАрт», 2018. – 262 с.
3. Фінанси зарубіжних країн: навчальний посібник / [Кізіма Т. О., Кравчук Н. Я., Горин В. П. та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 2013. – 287 с.

4. Фінанси територіальних громад : навч. посібник / Л.С. Гаватюк, А.Г. Корбутяк, Н.Я. Сокровольська, Е.О. Юрій. – Чернівці, 2019. – 182 с.
5. Фінансові системи зарубіжних країн : навчальний посібник. / О.М. Савастєєва. – К.: ФОП Гуляєва В. М., 2019. – 177 с.